

<https://doi.org/10.37708/ezs.swu.bg.v24i2.18>

**ПО ВЪПРОСА ЗА ЕТНИЧЕСКАТА ИДЕНТИЧНОСТ НА
БЪЛГАРСКАТА ПРАВОСЛАВНА ОБЩНОСТ В ИСТАНБУЛ ВЪЗ
ОСНОВА НА ДАННИ ОТ АНКЕТНО ПРОУЧВАНЕ**

Петър Цонев

Югозападен университет „Неофит Рилски“, България
Email: tsonevmpetar@gmail.com

ORCID ID: 0009-0002-3293-7941

**ON THE ISSUE OF THE ETHNIC IDENTITY OF THE BULGARIAN ORTHODOX
COMMUNITY IN ISTANBUL BASED ON DATA FROM A SURVEY**

Petar Tsonev

South-West University “Neofit Rilski”, Bulgaria

ABSTRACT: In present-day Turkey, there are Bulgarians who differ in their ethnic background, religious affiliation, and citizenship. Among them are the so-called “*Constantinople Bulgarians*”, born in Istanbul and living there for generations. All of them are Orthodox Christians and perceive themselves as heirs to the traditions, activities, and historical contribution of the Bulgarians who lived in the capital of the Ottoman Empire during the 19th century.

The main aim of this survey was to draw attention to several factors which the participants from the Bulgarian Orthodox community in Istanbul considered as contributing to the formation of long-term preservation of their Bulgarian ethnic identity. A second objective, directly related to the first, was to classify these factors according to the degree of importance attributed to them by the respondents. In addition, through our survey we sought answers to questions concerning not only the reasons for the continuity of the Orthodox community of the Istanbul Bulgarians in the past and today, but also the conditions necessary for its survival and development as a distinctive “island of Bulgarianness” within the metropolis in the future.

KEYWORDS: Bulgarian ethnic identity, Constantinople Bulgarians in Istanbul, Bulgarian Orthodox community, Identity formation, Cultural continuity, Bulgarian cultural heritage, Ethnic identity preservation

Увод

В наши дни в Истанбул живеят българи, различни по своя етнически произход, религиозна принадлежност и гражданство. Въпреки липсата на официална статистика по въпроса, можем убедено да твърдим, че сред тях преобладават изселили се от България след 1989 г. и установили се трайно в мегаполиса български турци с двойно гражданство. Освен това в града пребивават и работят и дошли от България по различно време и поради различни причини българи християни. Що се отнася до общността на православните българи в Истанбул – обект на нашето изследване, по данни на

заместник-председателя на настоятелството на Фондацията на православните църкви на Българската екзархия в Истанбул Христо Копано, който е шесто поколение потомствен „цариградски българин“, членовете на общността в края на 2025 г. са не повече от 350 – 400 души и с времето драстично намаляват. Всички те, както става ясно и от наименованието ѝ, са православни християни и се самоопределят като българи, въпреки че само някои от тях имат българско гражданство. Повечето са родени в Истанбул и от поколения живеят там. Техните предци също не са родени и не са живели в България, като преобладават преселниците от Егейска Македония (предимно от Костурско), а само една малка част са от Вардарска Македония, днешна България и Източна Тракия (предимно от Одринско и Лозенградско). Всички обаче имат роднини и близки в България. Тук е важно да уточним защо в проведеното с представители на общността анкетно проучване, което е в основата на нашето изследване, по отношение на нейните членове използваме и названието „цариградски българи“. Главната причина за това е, че, както отбелязват и други автори (Елчинова/Elchinova, 2017, с. 25 – 28; Петрова/Petrova, 2000, с. 5 – 7; Kostandov, 2018, с. 15 – 22), те самите се възприемат като наследници на традициите, делото и приноса в българската история на някогашните цариградски българи (живели в столицата на Османската империя през 19. век, в средата на който българското присъствие там достига внушителния брой от 50 000 души) и това тяхно усещане за приемственост има важна роля за изграждането и поддържането на чувството им за принадлежност към общността.

Теоретична постановка

От една страна, проблемите на идентичността са особено актуални днес и представляват голям интерес за изследователи от различни научни области. От друга страна, съществува мнение, че тези проблеми придобиват нов смисъл и значение в контекста на широкомащабните процеси на глобализация и интеграция, т.е. на смесване на големи маси от хора, които са представители на различни етноси и съответно са носители на различни религии и култури. В тази връзка възникват въпросите какво да разбираме под етническа, национална, културна и религиозна идентичност, когато става дума за наши сънародници в чужбина, и наистина ли има криза на идентичността на т.нар. „външни българи“ (Крушовенска-Кърджева/Krushovenska-Kardzheva, 2015, §3). Всъщност в широк смисъл понятието за „идентичност“ (от лат. *identicus*) се свързва със самоопределянето на личността в контекста на контактите с другите (Erikson, 1968, р. 22). Същевременно може да се каже, че „термините за идентичността могат да бъдат създадени от самата общност, наложени отвън от други общности или въведени от държавните институции“, а „външните названия често отразяват етническата и религиозната принадлежност, но и особености на културата и социалното поведение“ (Бонева/Boneva, 2006, с. 3). В този смисъл те са неразделна част от мисленето за принадлежността към общността. Ето защо понятието „етническа идентичност“ е пряко свързано с понятието „етническа

общност“, която най-често се възприема като група, вярваща в свой въображаем или реален общ произход, представата за който бива поддържана в рамките на тази общност (Цветанова-Цанева/Tsvetanova-Tsaneva, 2015, с. 5 – 9). Някои учени разграничават понятията „етническа група“ и „етническа общност“ (Thornberry, 2000, р. 5 – 7). Според Антъни Смит например, докато етническата група представлява население, което образува отделно културно и историческо формирование, но без оформено самосъзнание (Смит, 2000, с. 32 – 33), т.е. нейното съществуване може и да не предполага наличието на етническа идентичност, то етническата общност се характеризира с ‘колективно собствено име’, ‘мит за общи прадеди’, ‘споделени исторически спомени’, ‘отличителни елементи на обща култура’¹, ‘обвързаност с отечество’ и ‘чувство за солидарност на нейните членове’ и тези нейни атрибути я правят разпознаваема. Същевременно се твърди, че всяка етническа общност има осъзната представа за себе си и за другите, а етническата идентичност на нейните членове, за разлика от останалите видове групова идентичност, е фундаментална за личността и за общността, с която се идентифицира. Всичко казано дотук предизвиква нашия интерес да потърсим отговори на няколко въпроса, свързани с етническата идентичност на членовете на българската православна общност в Истанбул. В този контекст трябва да уточним на първо място дали и доколко посочените по-горе шест признака са присъщи на тази общност и имат значение за изграждането и поддържането на етническата идентичност на нейните членове. На второ място, в какво според членовете на общността се изразява специфичното и най-важното в тези процеси. Ето защо теоретичната основа на нашето изследване включва и всички описания, анализи и коментари по въпроси, свързани с етническата принадлежност и етническата идентичност на членовете на общността, направени в други публикации за нея. Тук считаме за важно да отбележим, че интересът ни към проблемите на идентичността на членовете на българската православна общност в Истанбул беше породен най-вече от факта, че за разлика от други исторически и нови български общности в чужбина тази общност се е формирала, оцеляла е и продължава да съществува не само въпреки чуждата етническа, езикова, религиозна и културна среда, но и въпреки редица други неблагоприятни за това условия и обстоятелства предимно от политическо и социално естество.

Цели на изследването

Основната цел на проведеното анкетно проучване беше да бъдат установени факторите, които според представителите на българската

¹ Връзката между културната и етническата принадлежност обаче невинаги е еднозначна, на което обръща внимание Фредерик Барт (Barth, 1969, р. 10 – 16), като дава примери за това как едни и същи културни особености могат да се използват като основание както за включване, така и за изключване от една и съща етническа група в зависимост от променящите се обстоятелства и партньори в социалното взаимодействие.

православна общност в Истанбул, взели участие в него, имат значение за формирането и запазването във времето на етническата идентичност на нейните членове. Друга цел, пряко свързана с основната, беше тези фактори да бъдат класифицирани според степента им на важност за анкетираните лица. Освен това чрез нашата анкета потърсихме отговори на въпроси, отнасящи се не само до причините за съхраняването на православната общност на истанбулските българи в миналото и днес, но и до условията, необходими за нейното оцеляване и развитие като своеобразен остров на българщината в мегаполиса и в бъдеще. При това обърнахме специално внимание на ролята на религията и църквата като институция в тези процеси (т.е. на връзката между религиозната и етническата принадлежност на членовете на общността²), както и на участието на българската държава в тях.

Методологическа рамка

За целите на проучването бяха изследвани 22 лица от общността на православните българи в Истанбул³, които попълниха анкетна карта, изготвена от нас и представена по-долу⁴. Тя включва 5 основни хипотетични твърдения с по 10 фиксирани отговора, т.е. общо 50 твърдения, които участниците в анкетата трябваше да оценят с помощта на 5-бална психометрична скала от Ликъртов тип. Както е известно, скалата на Ликърт се използва при серии от твърдения с ограничено количество възможни отговори, разкриващи степента на съгласие на анкетираните с предложените твърдения. Числовите стойности от 1 до 5, с които се оценява, зависят от субективната оценка на анкетираните за степента на релевантност на твърденията и изразяват единствено личното им мнение, като колкото по-голяма е релевантността на съответното твърдение според анкетираното лице, толкова по-висока оценка по скалата трябва да получи то. Използваната в нашето изследване скала с вербалните съответствия на числовите ѝ стойности е дадена по-долу като част от анкетната карта, в рамките на която е представена и инструкцията за правилното ѝ прилагане, прочетена на изследваните лица преди началото на попълването на анкетата. Получените резултати бяха обработени чрез прилагане на описателни статистики на онлайн програмата за изследвания в социалните области Qualtrics. Що се отнася до включените в анкетата твърдения, важно е да

² Тук изхождаме от твърдението на Смит (Смит/Smith, 2000, с. 45 – 46), че религиозната принадлежност може както да обединява по етнически маркер, така и да разединява общности. „Поради тази двойственост религиозната идентичност трябва да се различава от етническата“.

³ От тях 12 са мъже, а 10 са жени, на възраст са между 40 и 80 години и всички са родени и живеят в Истанбул.

⁴ Анкетата беше проведена в периода 10.02. – 24.02.2020 г. с любезното съдействие на г-жа Невин Даудова – директорка на българското неделно училище „Св. св. Кирил и Методий“ в Истанбул. Проучването е направено в съответствие с етичните стандарти за проучванията, включващи хора.

уточним, че те бяха формулирани след като предварително се запознахме с публикациите за историята и съвременното състояние на българската православна общност в Истанбул, които имат отношение към проблема за етническата идентичност на нейните членове⁵, и обобщихме нашите собствени наблюдения по този въпрос, направени преди всичко при личните ни контакти с представители на общността. Както е видно от анкетната карта, от функционална гледна точка някои от твърденията са свързани с общи проблеми на националната идентичност в днешно време на българите в страната и чужбина, а други – само с въпроси за формирането и запазването на етническата идентичност на членовете на българската православна общност в Истанбул в условията на чужда политическа, религиозна, социокултурна и езикова среда.

По отношение на провеждането на анкетата трябва да споменем също така, че на участниците в нея, за които беше установено, че не владеят добре български език, беше осигурен превод на турски език.

Получените данни бяха обработени първо с алгоритъма K-Means (к-средни) по т. нар. метод на лакътя (Elbow Method), който групира обекти в оптимален брой клъстери (в нашия случай – изследваните лица според сходството в техните оценки), а след това и с йерархичен клъстерен анализ по метода на Уорд, който групира обекти (в нашия случай – оценяваните твърдения според получените оценки) чрез минимизиране на вътрешноклъстерната дисперсия. Методът на Уорд беше предпочетен поради неговата способност да формира ясно разграничени клъстери. Анализът включва: а) структуриране на данните; б) изчисляване на сходство въз основа на евклидово разстояние между твърденията, оценени от изследваните лица и в) групиране. Данните бяха обработени с корелационна матрица по Пийрсън и им беше направен психометричен факторен анализ. Резултатите са визуализирани таблично и графично, за да разкрием как изследваните лица и твърденията се групират според получените оценки.

Оформените структурни клъстери са подложени на аналитична интерпретация и чрез контрастния модел на Тверски (Tversky, 1977, p. 327), базиращ се на концепцията за прилика и разлика между обектите, зависеща от определен брой признаци. Тверски дефинира параметрите на класова принадлежност ‘family resemblance’ и прототипичност ‘prototypicality’ (Tversky, 1977, p. 347), разглеждайки сходството като функция от споделените и отличителните характеристики (features) на изследваните обекти (в нашия случай отношението между обектите и класовете, оформени след йерархичния клъстерен анализ). Този подход позволи да се анализира тежестта на специфичните индикатори, отчитайки асиметрията в субективните възприятия на изследваните лица.

⁵ Сред тях при съставянето на анкетната карта на първо място взехме под внимание описанието и анализа на този проблем в книгата на Магдалена Елчинова „Невидимата общност: православните българи в Истанбул“ (Елчинова/Elchinova, 2017, 88 – 104).

Резултати и обсъждане

Табл. 1. *Дескриптивни показатели и нива на статистическо сходство между изследваните индикатори (n=22)*

Т№	Изследвани индикатори(твърдения)	Средна стойност (Mean)	Индекс на статистическо съответствие(r)
Т_I	За самоопределянето на човек като част от дадена общност значение преди всичко има:		
T ₁	етническият произход	3,95	0,58
T ₂	родното място	3,82	0,54
T ₃	мястото, където живее	2,05	0,08
T ₄	езикът	4,86	1,00
T ₅	религиозната принадлежност	3,14	0,32
T ₆	етническата принадлежност на близките и приятелите	3,59	0,44
T ₇	религиозната принадлежност на близките и приятелите	3,41	0,38
T ₈	социалният произход	2,59	0,21
T ₉	образованието	3,86	0,53
T ₁₀	финансовата осигуреност и качеството на живот	3,18	0,28
Т_{II}	Цариградските българи са формирали и запазили във времето чувството си за етническа принадлежност благодарение на:		
T ₁₁	българското име	3,32	0,36
T ₁₂	българския език	4,72	0,89
T ₁₃	българската държава	2,75	0,22
T ₁₄	родното място	2,90	0,28
T ₁₅	семейството и родовата памет	3,64	0,46
T ₁₆	съхраняването на българските традиции, обичаи и фолклор	3,36	0,35
T ₁₇	активното общуване помежду им и контактите с други българи	3,05	0,31
T ₁₈	българското културно-просветно дело (в т.ч. българските училища) в Истанбул в миналото и днес	2,08	0,08
T ₁₉	религията (в т.ч. дейността на българските църковни храмове в Истанбул)	4,32	0,69

T ₂₀	Екзархийския дом в Истанбул като средище на българската просветна и църковна история и като място в наши дни за срещи и чествания на светски и църковни празници	4,64	0,87
T _{III}	Като член на българската православна общност в Истанбул проявявам голям интерес към:		
T ₂₁	миналото (родовите корени и историческата съдба), настоящето и бъдещето на цариградските българи	3,36	0,35
T ₂₂	дейността на българската православна община в Истанбул и църковното настоятелство	2,18	0,10
T ₂₃	събитията от културния живот на Истанбул с участието на гостуващи български творци и изпълнители	3,45	0,39
T ₂₄	така наречените „български места“ в Истанбул	3,89	0,55
T ₂₅	съвременното състояние на българо-турските междудържавни отношения	2,09	0,09
T ₂₆	дейността на българските държавни институции в Турция	2,00	0,07
T ₂₇	политическата роля на България на Балканите и мястото ѝ на геополитическата карта на Европа и света	2,91	0,25
T ₂₈	съвременните български постижения в различни области на науката, изкуството, културата и спорта	3,55	0,45
T ₂₉	българското културно-историческо наследство и възможностите, които България предлага като дестинация за културно-исторически туризъм	2,65	0,19
T ₃₀	българската природа и природни забележителности и възможностите, които България предлага като дестинация за природен туризъм	3,23	0,29
T _{IV}	Всеки българин трябва да се гордее с етническия си произход, защото:		
T ₃₁	българите са народ с древна история, култура и славно минало	3,2	0,27
T ₃₂	преобладаващата част от българите са православни християни	4,27	0,68
T ₃₃	българите са успели да запазят вярата, езика и традициите си и да възстановят държавността си, въпреки петвековното	3,98	0,59

	османско владичество по българските земи		
T ₃₄	българите имат голям принос в цивилизационното развитие на човечеството	3,14	0,26
T ₃₅	българите са направили значими научни открития в различни области на познанието	2,12	0,09
T ₃₆	България е дала на света много известни творци в областта на културата и изкуството	3,09	0,24
T ₃₇	България е известна с постиженията на своите спортисти	2,45	0,18
T ₃₈	България е модерна демократична държава с международен авторитет	3,61	0,47
T ₃₉	Като член на Европейския съюз и НАТО България е фактор на мира и сигурността на Балканите и в Югоизточна Европа	2,82	0,24
T ₄₀	България демонстрира добронамереност и приятелство към Турция на съвременния етап от развитието на двустранните им отношения	3,00	0,30
T_v	За своето по-нататъшно оцеляване и развитие православната общност на българите в Истанбул се нуждае от:		
T ₄₁	запазване на родовата памет и традиционните християнски семейни ценности	3,91	0,56
T ₄₂	задължително изучаване на български език от членовете на общността, които поради различни причини изпитват затруднения с използването му	4,77	0,94
T ₄₃	съхраняване от членовете на общността на българските традиции, обичаи и фолклор	2,86	0,24
T ₄₄	по-активно участие в дейността на българската православна община и българските църковни храмове	4,27	0,73
T ₄₅	запазване ролята на Екзархийския дом като място за срещи и чествания от членове на общността църковни празници	4,23	0,67
T ₄₆	успешното функциониране на съществуващото българско неделно училище	4,41	0,73

T ₄₇	по-голямо популяризиране на културния живот и проблемите на общността чрез българските медии	1,95	0,05
T ₄₈	участие на членове на общността в програми за българо-турски образователен, културен и научен обмен	2,95	0,26
T ₄₉	всестранна подкрепа от страна на българската държава в лицето на Генералното консулство на Република България в Истанбул	3,32	0,33
T ₅₀	успешно развитие на добросъседските отношения между България и Турция	3,27	0,31

**Индексът на сходство е изчислен на базата на изчислените корелационни коефициенти на Пийърсън (r), отразяващи близостта в честотното разпределение на оценките за всяко твърдение спрямо общата структура на изследвания конструктор:*

$$(\text{Mean}) \bar{x} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_i$$

$$(r) r_{xy} = \frac{\sum_{i=1}^n x_i(h_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum_{i=1}^n (h_i - \bar{x})^2 (y_i - \bar{y})^2}}$$

Отговорите на изследваните лица сумирахме в таблици на честотното разпределение на оценките, а от тях бяха формирани и съответни матрични сходства. Представените данни са селектирани целенасочено (по критерия max-max, при $r > 0,50$), като са изведени индикаторите с най-висока дискриминативна тежест и статистическа значимост.

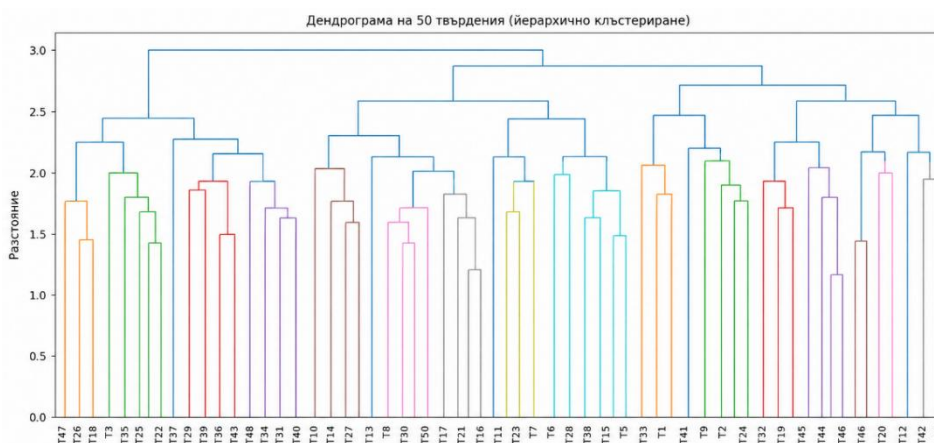
Табл.2. Матрица на интертемните корелации

T№	T ₄	T ₁₂	T ₁₉	T ₂₀	T ₂₄	T ₄₁	T ₄₂	T ₄₄	T ₄₅	T ₄₆
T ₄	1,00	0,89	0,69	0,87	0,55	0,56	0,94	0,73	0,67	0,73
T ₁₂	0,89	1,00	0,71	0,85	0,58	0,58	0,91	0,74	0,69	0,82
T ₁₉	0,69	0,71	1,00	0,81	0,52	0,64	0,65	0,88	0,76	0,60
T ₂₀	0,87	0,85	0,81	1,00	0,65	0,62	0,80	0,79	0,93	0,75
T ₂₄	0,55	0,58	0,52	0,65	1,00	0,54	0,56	0,58	0,62	0,54
T ₄₁	0,56	0,58	0,64	0,62	0,54	1,00	0,58	0,61	0,60	0,60
T ₄₂	0,94	0,91	0,65	0,80	0,56	0,58	1,00	0,70	0,65	0,88
T ₄₄	0,73	0,74	0,88	0,79	0,58	0,61	0,70	1,00	0,82	0,71
T ₄₅	0,67	0,69	0,76	0,93	0,62	0,60	0,65	0,82	1,00	0,68
T ₄₆	0,73	0,82	0,60	0,75	0,54	0,60	0,88	0,71	0,68	1,00

Статистическата кохерентност на филтрираните корелационни плеяди открои специфичната монолитност на етнокултурно самосъзнание, при което водещите фактори функционират в плътна йерархична взаимовръзка. Съхраняването и „възпроизвеждането“ на българщината в мегаполиса, погледнато интерпретативно, се очертава като следствие от една витална, локална и вътрешнообщностна идентичност, подхранвана от жизнеспособността на местните институционални структури. Основните маркери, дефиниращи континуума на българската общност в Истанбул, разкриват ковариативни взаимовръзки между лингвистичната приемственост (T_4 , T_{12} , T_{42} , T_{46}), институционалния топос (T_{20} , T_{44} , T_{45}) и превеса на религията и родовата памет (T_{19} , T_{32} , T_{41}).

За детайлно визуализиране на идентичностната архитектура данните са подложени на йерархичен клъстерен анализ, който интегрира отделните индикатори в единна структурна конфигурация.

Фиг.1. Йерархично клъстерно дърво на твърденията

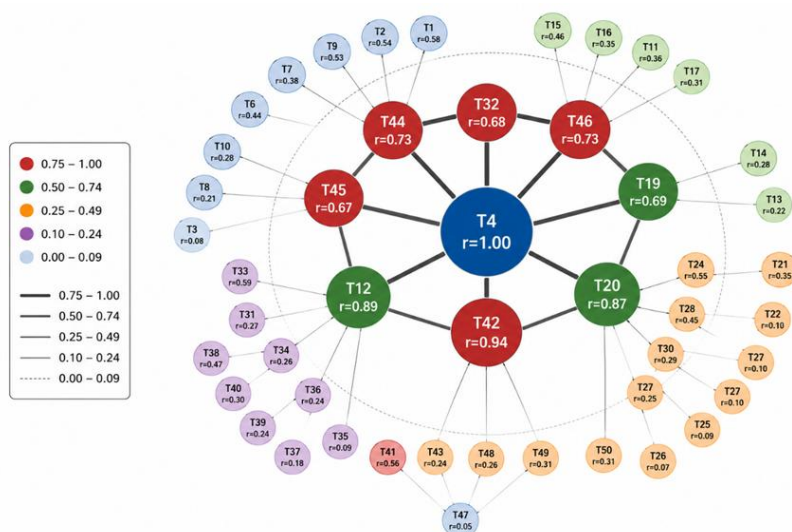

Емпиричните данни, представени в дендрограмата, обективизират отчетлива диференциация между проксималните (близки) и дисталните (далечни) клъстери, разкривайки ценностната консолидация на общността. Минималните евклидови разстояния в класовите обединения на индикаторите конкретизират вътрешните ценностни доминанти. Значителната метрична отдалеченост на твърденията маркира тяхната функционална изолация от ядрото на груповата идентичност. Забелязва се, че лингвистичната приемственост и институционалния топос (T_4 , T_{12} , T_{20} , T_{42} , T_{46}) се групират в проксимално ядро, формиращо екзистенциална бариера срещу асимилацията. Структурното обединяване на метафизичните и родовите маркери (T_{19} , T_{32} , T_{41}) във втория йерархичен ешелон обособява факторите, които влияят върху самосъхранението чрез репродукция на традиционни ценности, функциониращи като легитиматор на етническата

диференциация. Периферните индикатори (T_{26} , T_{47}) разкриват тяхната функционална изолация, потвърждавайки стратегията на вътрешнообщностна херметизация спрямо външни конюнктурни влияния.

Интензитетът на взаимодействие между променливите е представен чрез концентрична корелационна плеяда, която визуализира центростремителната логика на идентичностните доминанти.

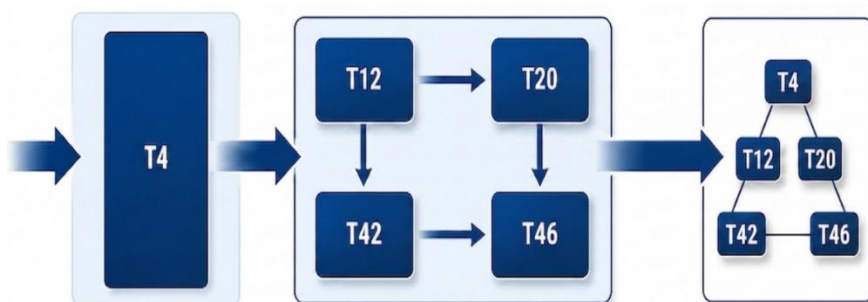
Фиг. 2. Концентрична корелационна плеяда

Видно от радиативната структура на плеядата, корелативна тежест на езиковия фактор (T_4) детерминира смисловото съдържание на всички проксимални вектори. Синергията между базисните идентификационни маркери, свързани със самоопределянето, етнокултурната принадлежност и механизмите за междугенерационно предаване на общностната памет, детерминира високата функционална значимост на съответните индикатори за устойчивостта на българската православна общност в Истанбул. Степента на устойчивост корелира с капацитета за поддържане на относително автономно етнокултурно ядро, консолидирано около езиковите и религиозните маркери на идентичност, при редуцирано влияние на външни социално-политически и конюнктурни въздействия.

В рамките на настоящото изследване, статистическите корелати се реинтерпретират и чрез контрастния модел на Тверски, който дефинира сходството като претеглена разлика между споделените и отличителните характеристики на идентификационните маркери, изчислени чрез функционалната зависимост:

$$S(a, b) = \theta * f(A \cap B) - \alpha : f(A - B) - \beta (B - A)$$

Фиг. 3. Идентичностна селекция на променливите

Математическата формализация на този процес позволява извеждането на индекс на значимост, базиран на субективната категоризация на респондентите. В тази функционална зависимост субективното възприятие за етнокултурна близост се модулира от три основни променливи:

1) Прототипичност и салиентност на езиковия код:

Езиковият фактор (T_4) се конституира като прототип на класа, притежаващ най-висока интензивност на признаците (f). Именно българският език задава критериите за диагностичност – характеристиките, които „тежат“ най-много при определяне на това с какво отъждествяват респондентите словосъчетанието „българско самосъзнание“. Степента на неговата представителност се изчислява по формулата:

$$P = \frac{Si1+Si+Si3+\dots+Sin}{n-1}, \text{ където } n \text{ е броят на двойките, в които участва}$$

членът, чийто интензитет се изчислява.

При T_4 тази стойност е максимална ($P = 1.00$), което го определя като център на цялата плеяда.

2) Класова принадлежност (R) чрез максимизиране на споделеното подмножество ($A \cap B$):

Високата корелативна плътност между T_4 , T_{12} , T_{20} и T_{42} е израз на високото тегло на параметъра θ . В съзнанието на изследваните лица тези показатели споделят симбиотични характеристики, свързани със съхранението на етноса, което редуцира влиянието на техните отличителни белези ($A-B$) до статистически пренебрежими нива. Тяхната класова принадлежност (R) към ядрото се дефинира чрез средната стойност на връзките между двойките твърдения:

$$R = \frac{S12+S13+S14+S23+\dots+S(n-1),n}{n-1}, \text{ където } n \text{ е броят на двойките в класа.}$$

3) Асиметрия и редукция на външните влияния:

Когнитивната дистанция на периферните променливи се обяснява чрез асиметрията на сходството – теглото на отличителните признаци β доминира над споделените ($A \cap B$), което според Тверски води до „отслабване на приликата“ с прототипа. Те притежават характеристики, които не се припокриват с ценностния фундамент на езиковия фактор, а това ги лишава от диагностична стойност за българската общност.

Статистическите зависимости позволяват да се установи, че значимостта на отделните индикатори е функция от техния капацитет за консолидация към прототипа. В този контекст, могат да бъдат изведени следните закономерности: мотиваторите с най-голямо функционално тегло са тези, чийто профил на признаците е в максимално семейно сходство (*family resemblance*) с лингвистичния маркер.

Българската общност в Истанбул проявява когнитивна „нечувствителност“ към фактори, чиито отличителни белези се възприемат като дисонантни спрямо прототипа. Тази херметизация е ключов фактор за устойчивостта на българската диаспора в мегаполиса, защото ограничава ерозивното влияние на външната среда чрез повишаване на прага за включване в ядрото на идентичността.

Може да се направи извод, че функционалната значимост на факторите е правопрпорционална на тяхната способност да споделят признаците на езиковия прототип, което есенциализира изучаването, съхранението и възпроизводството на българския език като базисна единица за измерване на всяка форма на институционална, религиозна и общностна принадлежност.

Заклучение

Българската православна общност в Истанбул е диаспорно етническо формирование, развило и съхранило във времето самобитната автономност на институционална, езикова и религиозно-културна сърцевина, функционираща като устойчив етнографски анклав в условията на чуждата мегаполисна среда. Зад колективното „Ние“ се крият присъщите на всяка общност етнически признаци, които канализират и филтрират императивите на самосъзнанието за генеалогична приемственост. В стремежа си към идентичностна фасилитация членовете на тази общност са си изградили собствена сурогатна реалност под формата на една миниатюрна, въображаема България, която усилено брани легитимното си историческо право на религиозно различие. Усещането им за принадлежност се възпроизвежда чрез сетивното съприкосновение с „българските места“ в града, носещи символните координати на груповото пространство – споделения образ на общите родови корени, църковната афилиация и езиковия хабитус. И може би е проява на спонтанност, а вероятно е и дълбока подсъзнателна реакция, но в ядрото на тази групова кохезия се откроява силно изявен лингвистичен абсолютизъм – отказвайки да приемат

ерозията на времето и заплахата от асимилация, т.нар. „цариградски българи“ проявяват инстинктивен, защитен фанатизъм към българския език. За тях той е тъждествен на най-интимните кътчета на родовата памет, съхранила се както в условията на носталгичната изолация, така и въпреки нея. В търсене на попрището за колективна компенсация на загубените връзки с родината те припознават себе си в етническия групов синкретизъм на общността, наричана „друга“, „невидима“, „различна“, „чужда“, но „българска“. Общност, устояла на времевите, пространствените, икономическите, социалните и политическите превратности, милееща за своята свидна непреходна България.

БИБЛИОГРАФИЯ:

- Бонева, Т. (2006).** *Власт и идентичност на Балканите*.
<http://www.anamnesis.info/broi1/boneva.htm> Достъпен на 16.05.2026.
(Boneva, T. Power and identity in the Balkans.
<http://www.anamnesis.info/broi1/boneva.htm> Available on 16.05.2026).
- Елчинова, М. (2017).** *Невидимата общност: православните българи в Истанбул*.
 София: Издателство на Нов български университет. **(Elchinova, M. The invisible community: Orthodox Bulgarians in Istanbul.** Sofia: New Bulgarian University Publishing House).
- Крушовенска-Кърджева, Р. (2015).** *Кризата на идентичността на „външните българи“ и механизми за преодоляването ѝ*. <https://geopolitica.eu/136-broy-2-2015/2214> Достъпен на 16.05.2026. **(Krushovenska-Kardzheva, R. The identity crisis of the "external Bulgarians" and mechanisms for overcoming it.** <https://geopolitica.eu/136-broy-2-2015/2214> Available on 16.05.2026).
- Петрова, Д. (2000)** *Цариградските българи*. София: Международен център по проблемите на малцинствата и културните взаимодействия. **(Petrova, D. The Constantinople Bulgarians.** Sofia: International Center for Minority Issues and Cultural Interactions).
- Смит, А. (2000).** *Националната идентичност*. София: Кралица Маб. **(Smith, A. National identity.** Sofia: Queen Mab).
- Цветанова-Цанева, Ц. (2015).** Понятието идентичност – обзорец преглед на основните становища. – *Научни трудове на Русенския университет, т. 54, серия. 5.2.* **(Tsvetanova-Tsaneva, Ts. The concept of identity – an overview of the main opinions. – Scientific Papers of the University of Ruse, vol. 54, series. 5.2).**
- Barth, F. (1969).** *Ethnic groups and boundaries*. Boston: Little, Brown and Co.
- Erikson, E. (1968).** *Identity, youth and crisis*. New York: W. W. Norton Company.
- Kostandov, G. (2018).** *İstanbullu Bulgarlar ve Eski İstanbul*. İstanbul: Kronik Kitap.
- Thornberry, E. (2000).** *International law and the rights of minorities*. Clarendon Press: Oxford, New York.
- Tversky, A. (1977).** Features of similarity. *Psychological Review* 84(4), 327-352. Washington DC: APA.